

Vaktsineerimistõkete väljaselgitamine

Projektis „Vaktsineerimistakistuste ületamine“ tehtud uuest uuringust selgub, millised peamised tõkked seisavad ELi kodanike ees vaktsineerimisel. Väljaselgitatud peamised tõkked on muu hulgas halduslikud ja praktilised sammud, mis on vaktsiini saamiseks vajalikud, aga samuti tervishoiutöötajate kättesaadavus. Tutvuge projekti uusima uuringuga lähemalt allpool.

Sissejuhatus

Vaktsineerituse hiljutine langus kõigis ELi liikmesriikides on põhjustanud vaktsiinväldivate nakkushaiguste uusi puhanguid. COVID-19 pandeemia muutis olukorra veel keerukamaks, tekitades probleeme tavapäraste vaktsineerimisprogrammide järgepidevuses.

Vaktsineerituse tõstmiseks on olulised vaktsineerimisteenuse „mugavustegurid“, mis hõlmavad vaktsineerimisteenuseid toetavaid süsteemseid elemente. Kui usalduse ja meeldivuse tegurid keskenduvad individuaalsele käitumisele ja vaktsineerimisse suhtumisele, siis mugavusteguritega, mis võivad olla nii füüsilised, praktilised kui ka halduslikud, hinnatakse saadaolevate vaktsineerimisteenuste patsiendisõbralikkust vaktsineerituse tõhustamisel. Projektis „Vaktsineerimistakistuste ületamine“ uuriti spetsiaalselt halduslikke, praktilisi ja füüsilisi vaktsineerimistakistusi.

Ülesande 1 „Vaktsineerimisteenuste väljaselgitamine kõigis ELi liikmesriikides, et tuvastada vaktsineerimistakistused“ puhul tegi projekti meeskond koostööd terviseametite ja ekspertidega, et veenduda, milliste tõketega seisavad kodanikud vaktsineerimiskavadele juurdepääsemisel silmitsi. Riigi tasandi uuringuid teostasid eksperdid, kellel olid vastavad erialateadmised vaktsineerimisest, immunoloogiast, tervishoiust ja ühiskonnauuringutest. Need eksperdid vaatasid läbi riiklikest allikatest pärit kirjandust ja dokumente ja asjaomaste terviseametitega tehtud küsitlusi, aga viisid ka ise läbi küsitlusi selle alusel, kas antud riigis hallati vaktsineerimist piirkondlikult või tsentraalselt.

Peamised järeldused

- ◆ **Haldus** Liikmesriikide vaktsineerimisprogrammid on erinevad, kusjuures enamik liikmesriike on vastu võtnud riiklikud programmid, milles nähakse ette standarditud suunised ja ajakavad. Tsentraliseerituse tase varieerub riikide lõikes märgatavalt, mistõttu esineb decentraliseeritud süsteemis erinevusi nii vaktsineerimisprogrammide nõutavates pädevustes kui ka nende ülesehituses ja rakendamises.
- ◆ **Vaktsineerimisteenuste osutamine** Vaktsineerimisteenuste osutamisest teavitavad peamiselt perearstid. Kõige tavalisem broneerimissüsteem on helistada perearstile või tervisekeskusesse. Aga COVID-19 tõttu hakati järjest enam võtma kasutusele elektroonilisi broneerimis- ja jälgimissüsteeme.
- ◆ **Rahastamine** Lapseea vaktsiinid (st leetrid, mumps ja punetised (MMR), lastehalvatus, meningokokk C (MenC/MenACWY) ja inimese papilloomviirus (HPV)) on soovitatavatele rühmadele enamasti tasuta, kas manustamiskohas või läbi hüvitamise. Sarnaselt on täiskasvanute vaktsineerimine (st hooajaline gripp ja COVID-19) soovitatavatele rühmadele üldiselt tasuta, kuigi mõnedes liikmesriikides võidakse küsida omaosalustasu.
- ◆ **Füüsilised, praktilised ja halduslikud vaktsineerimistõkked** Kõige sagedasemad välja selgitatud tõkked on seotud vaktsineerimiseks vajalike halduslike ja praktiliste sammudega (nt jälgimissüsteemid, kodanikele kohustuslikud administratiivtegevused), millele järgneb tervishoiutöötajate saadavus, vaktsineerimisteenuste väljatöö (nt üldsusele antav teave, üldsuse teadlikkuse suurendamine) ning vaktsineerimisteenuste mugavus (nt vaktsineerimisteenuse tööajad).
- ◆ **Väljaselgitatud soodustavad tavad** Vähendamaks vaktsineerimistõkkeid, mis on seotud teadmiste puudumisega vaktsiinide kohta, korraldatakse enamikus liikmesriikides tavaliselt avalikke teabekampaaniaid.

Vaktsineerimisprogrammide haldamine ja jälgimine

Viimastel aastakümnetel on toimunud muutus digitaliseeritumate jälgimissüsteemide suunas, mida hoogustas COVID-19 pandeemia. Selle tulemusel on kasutusele võetud teabe kogumist hõlbustavaid suuremahulisi programme. Liikmesriikides minnakse vaktsineerimise jälgimise süsteemide puhul üle aina digitaliseeritumatele ja tõhusamatele meetoditele. See võimaldab jälgida reaajas vaktsineeritusandmeid ja vaadata patsientide vaktsineerimisteedonna andmeid ning annab kodanikele võimaluse kontrollida oma vaktsineeritust.

Vaktsineerimisteenuste osutamine

Vaktsineerimisteenuste väljaselgitamine hõlmas kodaniku vaktsineerimisteedonna iga sammu määramist: terviseametite kasutatud väljatöö meetod, et teavitada kodanikke nende plaanilistest vaktsiinidest, manustamiseelsed nõuded (nt kas vajalik on arsti suunamine), broneerimistoimingud (nt kas visiidi broneerib perearst või tuleb seda teha ise internetis), vaktsineerimiskohta sõitmise vahemaa ning kas vaktsiini ja selle manustamisega kaasneb kulusid.

Vaktsineerimisteedonnad algab, kui kodanikku teavitatakse tema vaktsineerimisgraafikust ja tuletatakse seda meelde. ELi lõikes rakendavad terviseametid erinevaid strateegiaid, et kutsuda kodanikke saama oma vajalikke vaktsiine. Need strateegiad on järgmised

- ◆ Riiklikud teavituskampaaniad, et suurendada teadlikkust vaktsineerimisprogrammidest, ja visuaalne meedia (nt voldikud ja plakatid) vaktsiinide manustamise kohtades nagu lastekliinikud, haiglad, perearstikeskused jne ning digitaalsetes kanalites (nt teabesaidid, meediakanalid, spetsiaalsed COVID-19 veebisaidid jne) vastusena sellistele vaktsineerimistõketele nagu vähesed teadmised vaktsiinidest ja vaktsineerimisprogrammidest.
- ◆ Vaktsineerimisteenuste jälgimise halduslike barjääridega (st ühtse immuniseerimisandmebaasi puudumine) seotud probleemi lahendamiseks saadetakse lapsevanematele digitaalselt (patsiendi-veebiplatvormide kaudu, SMS-meeldetuletustena, e-kirjadega) või paberil (kutsekirjad, teabebrošüürid) otsesed terviseameti kutsed tulla vaktsineerima või tuua lapsed vaktsineerima.

Enne vaktsiini manustamist on mõne vaktsiini puhul vaja arsti suunamist ja/või lapsevanema nõusolekut, näiteks lapse- ja noorukiea vaktsineerimiste puhul.

Paljudes liikmesriikides on vaktsineerimisvisiitide broneerimissüsteem elektrooniline. Elektrooniliste süsteemide ülesehitus ja rakendamine on aga erinev, eriti riikides, kus tervishoiusüsteemi hallatakse piirkondlikult.

COVID-19 ärgitas piirkondi, kus elektroonilisi broneerimissüsteeme varem ei olnud, seda kiiremini kasutusele võtma. Kuigi vaktsiini tüübist olenevalt olid erinevad ka broneerimissüsteemid, pakuti COVID-19 vaktsiinide puhul mitmekesiseid valikuvõimalusi, et lühikese ajaga saavutada võimalikult suur vaktsineeritus. Loobumist võimaldavad alternatiivid, mis ei ole küll sama tavapärased kui nõustumismudelid, on osutunud tõhusaks eakamate ja raskesti juurdepääsetavate rühmade ees seisva digitaalse lõhe vähendamisel. Sama moodi järgitakse koolivaktsineerimise puhul loobumismudelit, mis muudab protsessi lastele ja nende vanematele mugavamaks.

Vaktsineerimisprotsessis mängivad otsustavat rolli ELi tervishoiutöötajad, kes aitavad kaasa sellega, et on kättesaadavad, osalevad visiitide meeldetuletamisel ning levitavad usaldusväärset teavet vaktsiinidest. Enamikus riikides on perearstid ja lastearstid ainsad spetsialistid, kellel on luba vaktsiine manustada, seda mõne erandiga, kui seda rolli on lubatud täita ka meditsiiniõdedel. Pandeemia ajal laiendasid mitmed riigid vaktsiinide manustamise loaga tervishoiutöötajate baasi, et vastata suurenenud nõudlusele vaktsineerijate järele. Näiteks riikides, kus apteegid varem ei mänginud vaktsineerimises suurt rolli, hõlbustasid apteegid juurdepääsu hooajalise gripi ja COVID-19 vastasele vaktsineerimisele.

Rahastamine

Täiskasvanute vaktsineerimine on soovitatavatele rühmadele üldiselt tasuta, kuigi mõned riigid võivad küsida omaosalustasu. Sama moodi on lapsee vaktsiinid soovitatavatele rühmadele enamasti tasuta, kas manustamiskohas või hüvitamise teel. MenC-vaktsiini rahastamine on Euroopas erinev, sest selle kaasamine vaktsineerimisprogrammidesse oleneb haiguspuhangute esinemisest.

Vaktsineerimistõkked

Vaktsineerimistõkked rühmitati seitsmesse kategooriasse (halduslikud või praktilised sammud vaktsiini saamiseks; tervishoiutöötajate saadavus; vaktsineerimisteenuste väljatöö; vaktsineerimisteenuste mugavus; vaktsineerimisteenuste rahalised kulud; vaktsineerimisteenuste geograafiline lähedus; vaktsiinivarud), mis hõlmavad vaktsineerimisteenuse põhiprobleeme. Igas rühmas selgitas meeskond välja alamtõkked, mis takistavad juurdepääsu vaktsineerimisele ja mis ulatuvad nii kodanikele kui ka tervishoiutöötajatele vajalikest halduslikest ning praktilistest sammudest kuni vaktsiinide saadavuse ja varude, vaktsineerimisteenuste tööaegade ja broneerimise lihtsuseni.

Välja selgitatud tõkked on vaktsineerimisteenuskondade lõikes erinevad ning mõjutavad sihtrühmi või vaktsiine. Lapse- ja noorukiea vaktsineerimisteenuse takistavad peamiselt rahalised tõkked, aga ka täheldatav üldise teadmise puudumine näiteks inimese papilloomviiruse (HPV) vaktsiini kohta. Täiskasvanute vaktsineerimise puhul on peamine tõke seotud ebapiisavate teadmistega, näiteks teetanuse- ja COVID-19 vastase vaktsineerimise kohta, samas kui rahalised tõkked takistavad hooajalise gripi vaktsiini saamist.

Enamikus liikmesriikides takistavad vaktsineerimisteenuse halduslikud ja praktilised tõkked, seahulgas erinevad teavitussüsteemid, mis pidurdavad riiklikku andmeedastust, ning ajakulud haldustegevused, millega tervishoiutöötajad peavad tegelema. Lisaks tekitavad paljudes liikmesriikides väljatööl takistusi üldsuse ebapiisavad teadmised, sh meditsiini valdkonnas, kusjuures enamikus liikmesriikides peetakse põhiprobleemiks tervishoiutöötajate puudust. Veel on paljudes liikmesriikides täheldatud seda, et vaktsineerimisteenused ei ole mugavad, samas kui mõni liikmesriik on teatanud, et tõkkeks on geograafiline vahemaa, rahalised takistused (nt sõidukulud, sissetuleku vähenemine inimeste puhul või vaktsiinide pakkumiega seotud rahalised kulud terviseameti puhul) ning mõnes liikmesriigis tuvastasid eksperdid tõketena vaktsiinide saadavust ja varusid.

Väljaselgitatud soodustavad tavad ja esialgsed soovitused

Terviseametid on füüsiliste ja halduslike tõkete vähendamiseks rakendanud erinevaid tavasid. Süsteemiga seotud tõkete lahendamine hõlmab mitut aspekti ja seejuures on riigi tasandil vaja rakendada erinevaid tegevusi, nagu näiteks.

- ◆ Avaliku teabekampaania väljatöötamine ja rakendamine
- ◆ Teabe tõlkimine raskesti juurdepääsetavatele rühmadele
- ◆ Spetsiaalne koolitus tervishoiutöötajatele
- ◆ Elektrooniliste jälgimissüsteemide kasutuselevõtmine
- ◆ Vaktsineerimise toomine erinevate algatuste kaudu otse inimesteni
- ◆ Vaktsineerimisloaga spetsialistide arvu suurendamine

Nende tavadega seoses on eksperdid andnud mõningaid esialgseid soovitusi, mille aluseks on riiklikes terviseametites tehtud küsitlused ja konsulteeritud erialakirjandus. Need on muu hulgas järgmised.

- ◆ Teabekampaaniate koostamine
- ◆ Tervishoiutöötajate koolitamine teavitustegevuse alal
- ◆ Üldsuse tervisealane harimine
- ◆ Üldsusele mõeldud meeldetuletussüsteemi juurutamine ja kasutusele võtmine
- ◆ Mobiilsete vaktsineerimisüksuste juurutamine

Kokkuvõte

Uuringus rõhutatakse vaktsineerimistõkete tegelemise olulisust, tähelepanuga vaktsineerimisteenuseid toetavatel süsteemsetel elementidel, ning antakse ulatuslik arusaamine takistustest, millega kodanikud erinevates liikmesriikides silmitsi seisavad. Järeldustes rõhutatakse mugavustegurite olulisust vaktsineerimisteenuskonnal ning vajadust eesmärgipäraste jõupingutuste järele, et vaktsineerituse suurendamise huvides parandada vaktsineerimisteenuste patsiendisõbralikkust.